

Ett på JO:s initiativ upptaget ärende angående möjligheterna för intagna i kriminalvårdsanstalt att studera

---

I ett beslut den 31 augusti 2001 anförde *JO Pennlöv* följande.

Initiativet

I en artikel i Dagens Nyheter den 6 november 2000 med rubriken Fångar nekas utbildning stod bl.a. följande att läsa.

Under 90-talet skars antalet utbildningstimmar på landets fängelser ned med en tredjedel. Möjligheterna att studera varierar mycket från anstalt till anstalt. Visionen är att alla intagna skall få möjlighet att läsa in gymnasiekompetens men man är mycket långt därifrån idag. En studieledare för anstalterna i Malmöregionerna uppger att fångarna inte kan erbjudas den utbildning de behöver och vill ha. Till följd av hårda sparkrav har komvuxundervisningen på anstalterna ersatts av korrespondenskurser. Systemet med kurser på distans innebär att examen hänger på en enda stor tenta efter ett års undervisning. På Kriminalvårdsverket arbetar man just nu fram en plan för att säkra utbildningens kvalitet.

Utredningen

Med anledning av artikeln infordrades ett yttrande från Kriminalvårdsstyrelsen. I sitt svar den 22 december 2000 anförde t.f. generaldirektören AA följande.

Under den senaste femårsperioden (1995–1999) har deltagandet i klientutbildning varit ganska konstant, ca 15 procent, av den totala tiden som de intagna i anstalt är sysselsatta. Klientutbildning utgör tillsammans med arbetsdrift, intern service, brotts- och missbruksrelaterade program samt annan strukturerad verksamhet kriminalvårdens programverksamhet. De intagnas deltagande i arbetsdrift och internservice uppgår till cirka 60 procent av sysselsättningstiden.

Antalet timmar för klientutbildning under ovannämnda tidsperiod har successivt minskat från 1 017 timmar per år 1995 till 845 timmar per år 1999. Under denna tid har även den totala sysselsättningstiden minskat från 6 779 timmar per år 1995 till 5 720 timmar per år 1999. En av förklaringarna till minskningen är att den totala fångpopulationen också har minskat på grund av att merparten dömda till högst tre månaders fängelse avtjänar sina straff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll. År 1995 var antalet nyintagna i anstalt 13 644 och år 1999 var antalet 9 300. Intensivövervakning infördes i hela landet den 1 januari 1997. En annan

förklaring är att kriminalvården under nämnda tid haft stora besparingskrav, vilket påverkat omfattningen av den totala programverksamheten.

Enligt en undersökning utförd av Kriminologiska Institutionen, Stockholms universitet (Fångars levnadsförhållanden, 1999) är fångars utbildningsnivå generellt mycket låg. Av den framgår att 15 procent saknar fullbordad utbildning jämfört med 0,3 procent i befolkningen och att mindre än hälften (46 %) av fångarna har utbildning över lägsta obligatoriska nivå jämfört med befolkningens 84 procent. Dessa siffror bekräftar kriminalvårdens uppfattning att utbildningsbehovet är stort. Målsättningen är att erbjuda alla intagna som har behov av det möjlighet att studera på grundskole- och gymnasienivå.

Kriminalvården upphandlar all klientutbildning enligt lagen om offentlig upphandling. Upphandlingen baseras på fångpopulationens behov på en generell nivå, vilket gör att grundläggande utbildning upphandlas mest frekvent (ca 56 procent av utbildningen). Upphandlingen sker i regel för två år vilket gör att det kan vara svårt att tillgodose enskilda behov av utbildning eftersom intagningen i anstalt sker kontinuerligt. Härutöver tillkommer andra försvårande faktorer när det gäller att tillgodose de behov intagna har.

Ungefär två tredjedelar av de intagna har strafftider som understiger sex månader, vilket betyder en verkställighetstid på fyra månader eller mindre. Under denna tid skall utredning av de individuella behoven göras så att verkställigheten kan utnyttjas på bästa sätt och frigivningen förberedas. Tiden i anstalt begränsar möjligheten att studera, och cirka 20 procent av dömda med nämnda strafftider deltar i någon form av utbildning, vilket kan jämföras med cirka 45 procent av dem som är dömda till ett år och däröver.

En fjärdedel av de intagna i anstalt är utländska medborgare och representerar tillsammans ungefär 100 nationaliteter. Möjligheterna för dem att delta i studier är därför begränsade. De vanligaste studierna omfattar svenska och engelska språken och datautbildning.

Nästan 60 procent av de nyintagna i anstalt är narkotikamissbrukare. Skadorna av missbruket medför koncentrationssvårigheter, vilket kan utgöra ett hinder för att delta i lärarledda studier. Olika insatser som syftar till behandling har hög prioritet, såsom deltagande i missbruksrelaterade program, vistelse på motivationsavdelning och i vissa fall vistelse under de sista månaderna av verkställigheten på behandlingshem.

Förflyttningar till andra anstalter gör att påbörjad utbildning inte alltid kan fortsätta på nästa anstalt.

För att på ett bättre sätt svara upp mot de intagnas behov och för att kunna ge ökad tillgänglighet till utbildning kommer kriminalvården under 2001 att utreda förutsättningarna för att införa internetbaserad utbildning. Fördelarna är att oavsett förflyttning till annan anstalt kan studierna fortsätta. Möjligheterna att även efter frigivning studera ökar också.

Under innevarande år har Kriminalvårdsstyrelsen utarbetat ett system för kvalitetsledning. Utbildning i detta kommer att genomföras för personal vid kriminalvårdens samtliga 36 myndigheter under år 2001. Systemet ger vägledning för hur en god inlärningsprocess skall planeras, genomföras, följas upp, utvärderas och förbättras.

Kriminalvårdsstyrelsen har den 19 december 2000 beslutat att avsätta medel för forskning med syfte att utvärdera klientutbildningen inom kriminalvården med fokus på klienter och utbildningens organisation. Vidare har beslutats att uppdraget skall utföras av Göteborgs universitet. Uppdraget beräknas pågå till december månad 2001.

Bedömning

Enligt 4 § lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt (KvaL) skall kriminalvården i anstalt utformas så att den intagnes anpassning i samhället främjas och skadliga

följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det kan ske utan att kravet på samhällsskydd eftersätts bör verksamheten från början inriktas på åtgärder som förbereder den intagne för tillvaron utanför anstalten. Enligt 10 § samma lag skall en intagen under arbetstid ges möjlighet till arbete, undervisning, utbildning, arbetsträning, viss särskilt anordnad programverksamhet eller annan lämplig sysselsättning som såvitt möjligt främjar utsikterna för honom att efter frigivningen inordna sig i samhället.

Av Kriminalvårdsstyrelsens remissvar framgår att utbildningsnivån bland de intagna i anstalt generellt sett är väsentligt lägre än hos resten av befolkningen i landet. Samtidigt är utbildning och kunskaper idag i än högre grad än tidigare en förutsättning för möjligheterna att kunna få arbete och ett ordnat socialt liv. Av kriminalvårdsmyndighetens remissvar framgår att kriminalvården under senare år i vart fall delvis till följd av besparingar har drabbats av försämringar när det gäller de intagnas möjligheter att studera. Enligt min mening är denna utveckling både beklaglig och oroande. Den på detta sätt försämrade kvaliteten på kriminalvården minskar i hög grad de intagnas förutsättningar för återanpassning i samhället, vilket självfallet också är olyckligt från samhällsekonomisk synpunkt på längre sikt.

Kriminalvårdsstyrelsen har redogjort för vissa åtgärder som har vidtagits och som kommer att genomföras i syfte att bättre kunna tillgodose de intagnas behov av utbildning. Det rör sig till stora delar om att utreda vad som i framtiden bör göras för att förbättra situationen. Jag kommer med intresse att följa vad de planerade åtgärderna resulterar i.